Lausunto lausuntopyyntöihin:

Ympäristövaliokunta perjantai 08.04.2022 klo 09.45 / E 35/2022 vp / Asiantuntijapyyntö

Talousvaliokunta keskiviikko 27.04.2022 klo 11.00 / E 35/2022 vp / Asiantuntijapyyntö

Komission kuulemispyyntö tavaroiden kestävää kuluttamista koskevan aloitteen vaikutustenarviointia varten

Eva Heiskanen, Katri Koistinen ja Kaisa Matschoss, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsingin yliopisto

Yleistä

Kiitos tilaisuudesta lausua Komission kuulemispyynnöstä tavaroiden kestävää kuluttamista koskevan aloitteen vaikutustenarviointia varten. Komission kuulemispyynnön vaihtoehdot ovat hiukan ylimalkaisia ja vaikeasti hahmotettavia. Niitä olisi syytä tarkentaa sekä tuoteryhmien että sopimusoikeudellisten perusteiden osalta ennen kuin niihin voi ottaa voimakkaasti kantaa. Otamme alla olevassa kantaa sekä konsultaatiopyynnön vaihtoehtoihin sikäli kuin ne ymmärrämme sekä nostamme esiin muita tärkeitä asioita, joita tulisi ottaa huomioon edistettäessä korjattavuutta ja korjaustoimintaa.

Taustaa

Kuluttajatuotteiden korjaaminen ja korjauttaminen on vähentynyt 1960-luvun lopulta lähtien. Tämä johtuu uusien tuotteiden suhteellisen hinnan laskusta, työvoimavaltaisten korjauspalvelujen suhteellisen hinnan noususta sekä tuotteiden uudistumissyklien nopeutumisesta. Myös kotitalouksien ja muiden tavaroiden käyttäjien omatoiminen korjaus- ja huoltotoiminta vaikuttaa pienentyneen. Korjaustoiminnan alamäki näkyy yritysten lukumäärässä (kuva 1). Kuvasta nähdään, että useimpien korjausalan yritysten toimipaikkojen lukumäärä on pysynyt tasaisena tai taantunut vuosina 2007–2020. Erityisesti kodinkonekorjaamojen lukumäärä on pienentynyt tarkastelujaksolla lähes 200 toimipaikalla. Suutarinliikkeiden lukumäärä on pienentynyt yli kuudellakymmenellä; toimipaikkoja on alle 200, eli läheskään jokaisessa Suomen kunnassa ei ole enää omaa suutarinliikettä. Kasvua näkyy ainoastaan muiden henkilökohtaisten ja kotitaloustavaroiden korjauksessa, joka Fonectan yritystietojen perusteella ilmeisesti selittyy pyöräkorjaamojen ja -huoltojen lukumäärän kasvulla.

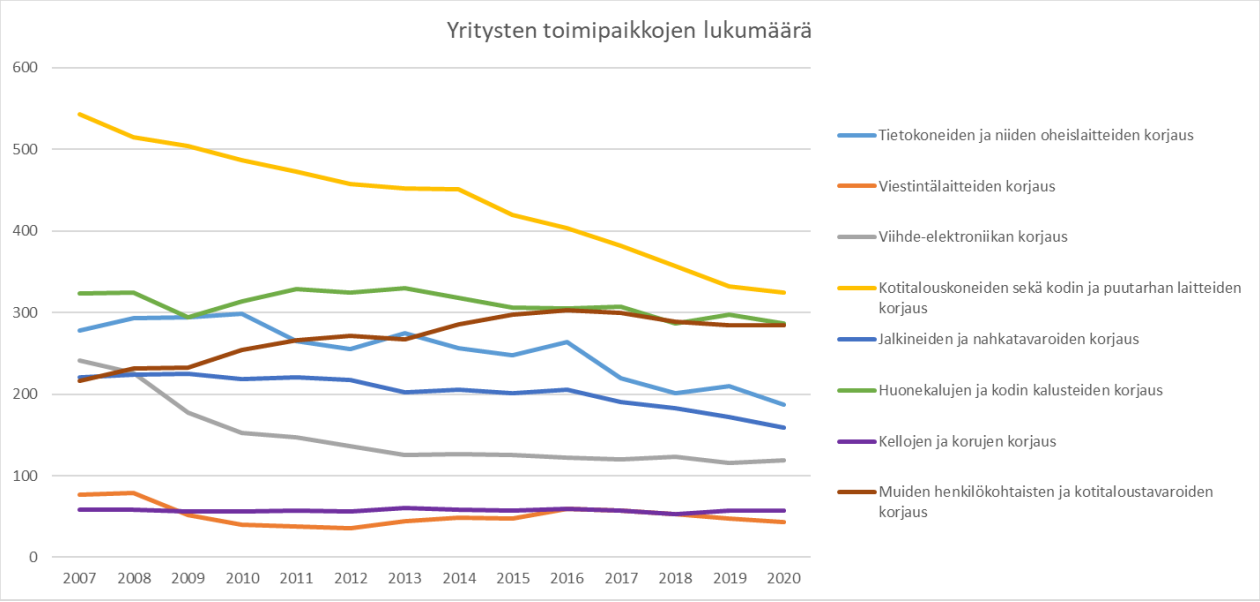

Kuva 1. Korjausalan yritysten toimipaikkojen lukumäärän kehitys 2007–2020 (Tilastokeskus 2021)

Right-to-repair –aloite pyrkii nähdäksemme vaikuttamaan korjattavuuden yleisiin edellytyksiin luomalla yrityksille kannusteita vastata valmistamistaan ja myymistään tuotteista, mikä onkin tärkeää. Täydentävä näkökulma tähän on se, että korjaamisen edistäminen edellyttää korjauspalvelujen tarjontaa. Siksi tärkeä näkökulma Right-to-repair –aloitteen tarkastelussa on se, miten se edistää kyseisten palvelujen tarjontaa.

Right-to-repair –aloitteessa esitetään useita optioita:

1) Alhainen interventio – vapaaehtoiset sitoumukset.
2) Kohtuullinen interventio
    - Alaoptio 2A Lakisääteisen takuuajan pidentäminen (i) uusille tuotteille ja (ii) käytetyille ja korjatuille tuotteille
    - Alaoptio 2B Korjaus tehdään pääsääntöiseksi tavaksi valmistajalle korvata tavaran virhe; velvoitetaan valmistajat korjaamaan tuotteet kohtuuhintaan myös takuuajan jälkeen
3) Voimakas interventio
    - Alaoptio 3A Rajoitetaan kuluttajan oikeutta priorisoimalla korjausta tuotteen vaihdon sijaan. Velvoitetaan tuottajat ja myyjät korjaamaan tuotteet takuuajan jälkeen, joissakin tapauksissa ilmaiseksi.
    - Alaoptio 3B Pidennetään takuuaikoja yli 2 vuoden.
    - Alaoptio 3C. Sallitaan myyjän korvata virheellinen tuote kunnostetulla tuotteella.

Näistä suositeltavina pidämme uusien tuotteiden takuuaikojen pidennyksiä (optiot 2A i ja 3B). Meille ei ole täysin selvää, missä määrin optio 3A poikkeaa faktisesti nykyisestä suomalaisesta oikeuskäytännöstä sekä Kuluttaja-asiamiehen ohjeista: asia selvinne Kuluttajaviraston lausunnosta.

Lisäksi toivomme, että korjaamista edistävässä aloitteessa otettaisiin huomioon tarve edistää avointa kilpailua korjauspalvelumarkkinoilla avaamalla korjausalan yritysten käyttöön korjauksen vaatimat valmistajakohtaiset tiedot, ohjelmistot ja varaosat. Olisi myös syytä ottaa huomioon korjauspalvelujen elvyttämisen vaatiman koulutuksen tarjonta.

Perustelut

Korjauspalvelujen edistäminen on ensiarvoisen tärkeää, jos halutaan päästä kestävään kiertotalouteen. Suuret elektroniikka-alan yritykset käyttävät markkinavoimaansa ja vaikeuttavat korjauttamista sekä monopolisoivat korjausmarkkinoita säädellen auktorisoitavia korjaustoimenpiteitä ja näin käytännössä vaikuttaen korjauspalvelujen määrään ja hintaan ja jopa pyrkien estämään kuluttajia korjaamasta omistamiaan tuotteita (Svensson ym. 2018). Lisäksi tuotesuunnittelussa ei oteta huomioon korjattavuutta vaan tehdään tuotteet vaikeasti korjattaviksi (Svensson ym. 2018). Jos korjaaminen olisi lakisääteistä ja siihen pitäisi olla palveluja, voisi tämä tukea korjattavuutta tuotesuunnittelussa, korjattavuutta suosivia sopimusehtoja sekä korjausalan yritysten liiketoimintaa.

Vaihtoehdossa 1 esitetään vapaaehtoisia sopimuksia. Näitä on vaikea tehdä Euroopan ulkopuolella toimivien yritysten kanssa. On vaikea nähdä, että vapaaehtoisuus toisi näissä olosuhteissa merkittävää parannusta nykytilanteeseen.

Vaihtoehto 2Ai, lakisääteisen takuuajan pidentäminen uusille tuotteille suosii eurooppalaisia yrityksiä ja heikentää kansainvälisten elektroniikka-alan yritysten monopoliasemaa korjattavuudessa ja korjauspalveluissa. Vaihtoehto ei mielestämme vahingoittaisi pk-yrityksiä. Pikemminkin on mahdollista, että korjattavuus toisi alalle uusia yrityksiä (tai estäisi olemassa olevien katoamista) ja voisi myös palauttaa

kivijalkaliikkeiden ja käsityöläisten suosiota suhteessa verkkokauppaan. Korjausoikeus olisi hyvä ulottaa myös yritysten väliseen kauppaan, jolloin pk-yritykset hyötyisivät kestävämpien ja korjattavampien tuotteiden kautta.

Vaihtoehto 2Aii, korjattaville tuotteille myönnettävän takuuajan pidentäminen ei välttämättä edistä korjauspalvelujen tarjontaa, vaan se saattaa lisätä alalla työskentelevien yritysten riskiä (mahdollisesti myös sellaisista vioista, joista ne eivät ole vastuussa). Lisäksi käytetyille tavaroille myönnettävän takuun pidentäminen saattaa haitata käytettyjen tavaroiden kauppaa. Aihetta koskevan tutkimuksen perusteella näin ei välttämättä aina ole (Kautto ym. 2021), mutta aihe vaatisi laajempaa selvitystä. Siksi toimenpiteet pitäisi ensi vaiheessa mielestämme kohdistaa uusien tuotteiden valmistajiin, tai vähintäänkin käytetyille tavaroille myönnettävän takuun pidentämisen vaikutuksia tulisi tutkia huolellisesti eri maissa.

Suomen kuluttajansuojalain 18 § (22.12.2021/1242, Finlex 2022) mukaan ostajalla on oikeus valintansa mukaan vaatia, että myyjä joko korjaa virheen tai toimittaa virheettömän tavaran. Korjaamisen ensisijaisuutta voitaisiin kuitenkin edistää samalla varmistaen, että kuluttajalle on tarjolla odotusajaksi vastaava tuote maksutta käyttöönsä. Näiltäkin osin Kuluttajaviraston lausunto tuonee selvennystä ehdotuksen 2B suhteesta nykyiseen suomalaiseen oikeuskäytäntöön.

Vaihtoehdon 3A osalta on hiukan epäselvää, missä suhteessa se poikkeaa nykyisestä suomalaisesta oikeuskäytännöstä. Lisäksi myyjät ja valmistajat ovat kuluttajansuojalain nojalla vastuussa tavaran virheistä takuuajan jälkeenkin. Selvennystä tähän asiaan tulee toivon mukaan Kuluttajaviraston lausunnosta. Sen sijaan vaihtoehto 3B on erittäin kannatettava. Joissakin tapauksissa vaihtoehtoa 3C (sallitaan myyjän korvata virheellinen tuote kunnostetulla tuotteella) voitaisiin tutkia. Kuluttajan näkökulmasta on kuitenkin ongelmallista, jos muutosta ei kompensoida kuluttajalle asianmukaisesti, sillä kuluttajahan on maksanut hinnan uudesta tuotteesta eikä kunnostetusta. Lisäksi, jos uuden ja kunnostetun tuotteen välillä on laadullisia eroja, ei ole kohtuullista velvoittaa kuluttajaa ottamaan vastaan kunnostettua tuotetta.

Ehdotuksia korjausaloitteen vaikuttavuuden vahvistamiseksi

Korjattavuuteen liittyy oleellisesti varaosien saatavuus sekä varaosatietokantojen ja erilaisten korjaamokäsikirjojen saatavuus, avoimuus ja julkisuus. On epäselvää, missä määrin tämä toteutuu nykyään kaikilla aloilla (Dahlhammar ym. 2022). Sellaiset käytännöt, jotka edistävät varaosien saatavuutta ja varaosatietokantojen käyttöoikeutta sekä huoltoon ja korjaukseen liittyvän tiedon avoimuutta ja julkisuutta, vaikuttavat oleellisesti korjauspalveluiden perustamis- ja toimintaedellytyksiin ja kuluttajan mahdollisuuksiin saada korjauspalveluita kohtuullisin kustannuksin. Siksi korjaustoiminnan edellyttämien tietojen, ohjelmistojen ja tarvikkeiden avoimuutta olisi syytä edistää lainsäädännöllisin ja kilpailuvalvonnallisin keinoin.

Koska korjausala on Suomessa vähintäänkin hiipumassa, on syytä kiinnittää huomiota alan koulutuksen vahvistamiseen samalla kun alan yrityksille luodaan toimintaedellytyksiä. Tämä tulisi ottaa huomioon erityisesti ammatillisessa koulutuksessa, jossa tulisi antaa valmiudet toimia kannattavasti korjauspalveluyrittäjänä. Alustavat tutkimustulokset viittaavat myös siihen, että peruskoulun tarjoamat valmiudet kuluttajille tehdä itse pieniä korjauksia sekä tunnistaa tuotteiden korjattavuus lisäisivät kuluttajien taipumusta hyödyntää myös korjauspalveluja sekä koulutusjärjestelmän mahdollisuuksia löytää korjausalan opiskelijoita (Korsunova ym. 2021).

Yleisesti on syytä todeta, että tuotteiden korjattavuutta tulisi edistää. Right-to-repair –aloite tuo tähän tärkeän panoksen. Koska korjattavuus edellyttää sekä korjattaviksi suunniteltuja tuotteita että korjauspalveluja, on tärkeää, että lainsäädäntö edistää sekä uusien tuotteiden korjattavuutta että korjauspalveluja tarjoavien yritysten toimintamahdollisuuksia.

Lähteet

Dalhammar, C., Hartman, C., Larsson, J., Jarelin, J., Milios, L., & Mont, O. (2022). Moving away from the throwaway society. Five policy instruments for extending the life of consumer durables. Mistra Sustainable Consumption, Report 1:12E. Gothenburg:Chalmers University of Technology. Verkossa: https://research.chalmers.se/publication/528688/file/528688_Fulltext.pdf

Finlex (2022). Kuluttajansuojalaki https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038

Kautto, P., Kalimo, H., Salo, H., Heinonen, T., Lifset, R., Mateo, E., Nissinen, A., Leskinen, P., Miettinen, M., Turunen, T. & Jukka, A. (2021). The Circular Economy and product policy. Publications of the Government´s analysis, assessment and research activities 2021:47.

Korsunova, A., Vainio, A., & Heiskanen, E. (2021). Improving repair viability in the circular economy: a multifaceted endeavor. Paper presented at 4th PLATE Virtual Conference Limerick, Ireland, 26-28 May 2021.

Svensson, S., Richter, J. L., Maitre-Ekern, E., Pihlajarinne, T., Maigret, A., & Dalhammar, C. (2018). The emerging 'Right to repair'legislation in the EU and the US. Proceedings from Going Green–Care Innovation, 27-29.

Tilastokeskus (2021). Alueellinen yritystoimintatilasto, Tilastokeskus.